10/03/2021

Η συμβολή των Πατμίων Φιλικών στον απελευθερωτικό αγώνα του 1821

/ Γνώμες

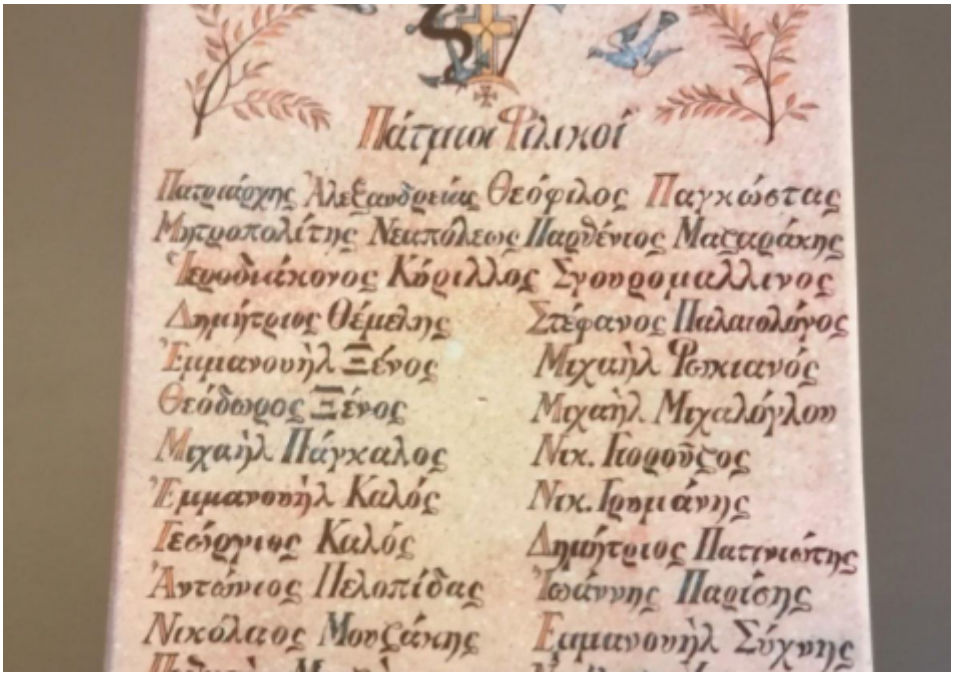

Αρχιμ. Πλάτωνος Κρικρή

Ἡ Πάτμος, τό εὐλογημένο ἀπό τό Θεό νησί τοῦ Δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος, τό νησί τῶν ὁραματισμῶν καί τῶν Θείων Ἀποκαλύψεων, ὅπως ἐμφαίνεται ἀπό διάφορα ἔγγραφα, εἶχε ἐνεργό συμμετοχή στόν μεγάλο ὑπέρ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας μας ἀγώνα. Ἀπό ὅλα τά νησιά τοῦ Αἰγαίου, ἡ Πάτμος, δεύτερη μετά τίς Σπέτσες, ἀνεπέτασε, στίς 12 Ἀπριλίου 1821, τήν σημαία τῆς ἐλευθερίας, στήν πλατεία τῆς Ἁγίας Θεοκτίστης τῆς Λεσβίας, μέ πάνδημο τελετή, τῆς ὁποίας προέστη ὁ ἐν Πάτμῳ παρεπιδημῶν Πάτμιος Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος Παγκώστας, ὁ ὁποῖος γεννήθηκε στήν Πάτμο τό 1764 ἐκ τῆς μεγάλης οἰκογένειας τῶν Παγκώστηδων, πού ἔδωσε στήν Ἐκκλησία μεγάλους ἐκκλησιαστικούς ἄνδρας καί στό Γένος ἐθνικούς εὐεργέτας.

Ἀπόφοιτος τῆς Πατμιάδος καί τῆς ἐν Ἀνδριανουπόλει Σχολῆς μετά τήν ἐκλογή τοῦ

θείου του Παρθένιου ὡς Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας (1789), τόν ἀκολούθησε στήν Αἴγυπτο, τόν χειροτόνησε Διάκονο καί Πρεσβύτερο καί ἀργότερα τό 1797 τόν ἐξέλεξε Μητροπολίτη Λιβύης καί τόν διόρισε Πατριαρχικό Ἐπίτροπο Ἀλεξανδρείας. Τό 1805 ὅταν ἐκοιμήθη ὁ θεῖος του τόν διεδέχθη στό θρόνο τῆς Ἀλεξάνδρειας καί ἐργάσθηκε ἀόκνως διά τά συμφέροντα τοῦ Πατριαρχείου, ἱδρύσας κοινοτικά σχολεῖα καί ἑλληνικό νοσοκομεῖο στήν Ἀλεξάνδρεια.

Εὑρισκόμενος στήν γενέτειρά του γιά λόγους ὑγιείας κατά τήν περίοδο τῆς

ἔκρηξης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, παίρνει τήν ἀπόφαση νά μείνει στήν Ἑλλάδα καί νά ἀγωνισθεῖ γιά τήν ἀπελευθερωσή της. Στά **μυστικά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας θά τόν μυήσῃ τόν Μάιο τοῦ 1820** ὁ ἀπεσταλμένος ἀπό τόν ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Μιχαήλ Σοῦτσο ἀπόστολος τῆς φιλικῆς ἑταιρείας Ἀντώνιος Πελοπίδας, τόν ὁποῖο ἐφοδιάζει μέ συστατικές ἐπιστολές γιά τήν Αἴγυπτο. Ὅταν ὁ Θεόφιλος ἀνήγγειλε τήν ἔγγραφή του στούς ἐν Ὀδησσῷ διοικούντας τά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, αὗτοι μέ συγκινητικώτατη ἐπιστολή, ὑπογεγραμμένη ἀπό τόν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη, ἀπάντησαν, στίς 3 Φεβρουάριου 1821, γράφοντας μεταξύ ἄλλων τά ἑξῆς: «Εἴης ὑγιαίνων κατ’ ἄμφω καί προχωρῶν ὅλαις πήχεσιν ἐπί τά κρείττῳ καί τέλεια! Ἐλάβομεν ἄσμενοι τῆς θεσπεσίας σου Μακαριότητος ἐπιστολή ἀπό ε’ μαρτίου ἀωκ ἔτος γεγραμμένην καί ἐχάρημεν, ὅσον οὐδέποτε, ἐπειδή ἔγνωμεν πραγματικῶς καί ἐπληροφορήθημεν ἀναμφιβόλως, ὅτι ζῶσιν ἔτι χάριν τῆς Ἑλλάδος Βασιλεῖοι καί Χρυσόστομοι διακρατοῦντες τούς πνευματικούς της ὀϊακας καί κυβερνῶντες εὐεπιβολώτατα εἰς ὅρμον σωτήριον. Ζήθι οὖν, θεσπέσιε ἄνερ, τοιοῦτος ὢν καί φρονῶν, ὅσα ἡ Θεία βουλή προώρισεν ἀπό χρόνων αἰωνίων δι’ ἀποκαλύψεων καί προρρήσεων».

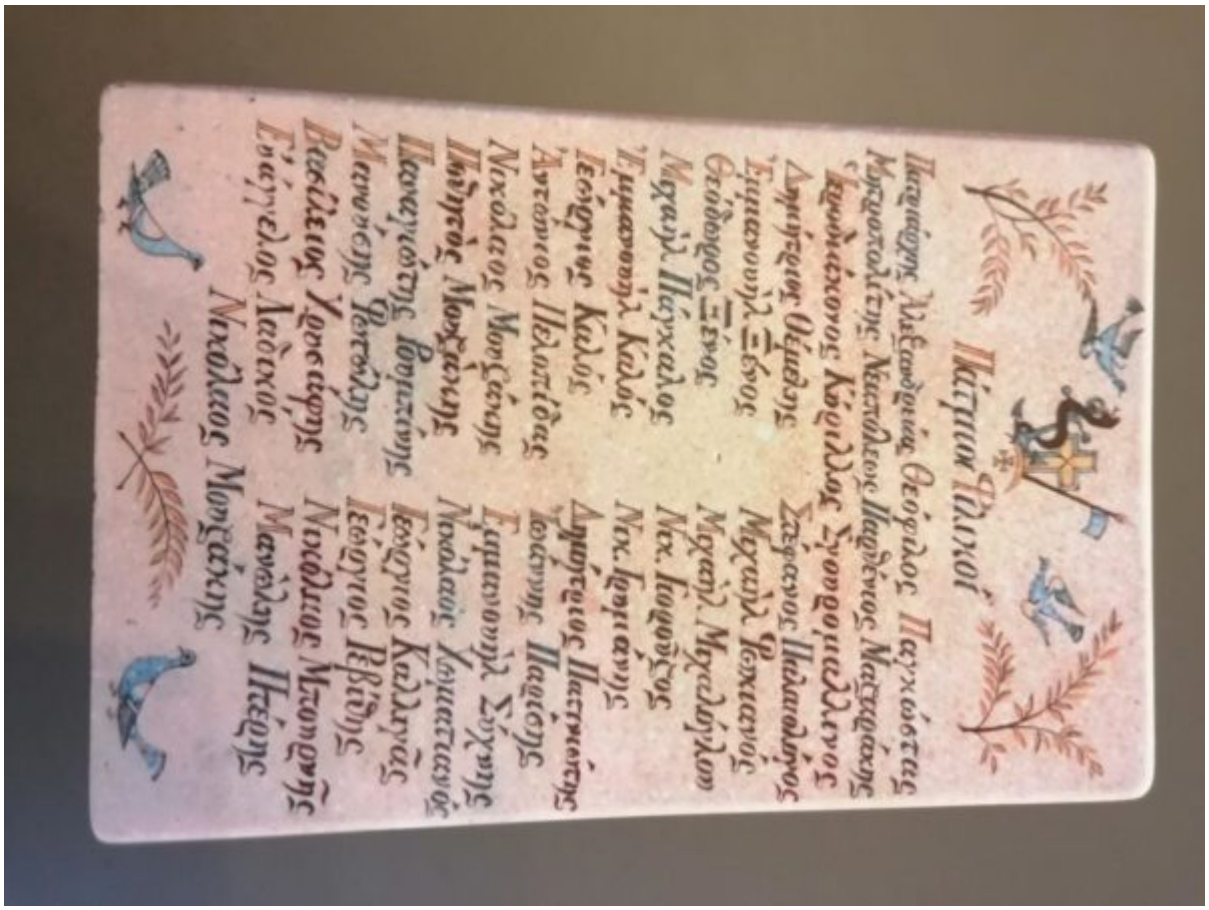

Στή συνέχεια ἀνακοινώνουν στόν Πατριάρχη ὅτι ἵδρυσαν Ἐφορεῖες ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καί συνεχίζουν: «Ἐπί πάντων δέ τῶν Ἐφόρων γενικώτερον καί καθολικώτατον ἐψηφίσαμεν κατ’ ἐκλογήν τόν σεβαστόν ἡμῖν ἄνδρα Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, ὡς ἐμπειρότατον καί ἀξιώτατον, εἰς τοῦ ὁποίου τάς ὁδηγίας

προτρέπομεν ἀδελφικῶς καί τήν σήν ἀξιοπρεπῆ καί θείαν Μακαριότητα, καθώς καί τήν λοιπήν ἀδελφότητα, νά παρέχῃ τό προσῆκον σέβας καί εὐπείθειαν, διευθυνόμενος ἐν δέοντι διά γραμμάτων πρός τήν αὐτοῦ Ἐκλαμπρότητα. Τοῦτο δέ τό περί τῆς Ἐφορείας τῆς Ἐκλαμπρότητός του ἔστω ἀπόρρητον τοῖς λοιποῖς, ὡς ἀσύμφορον. Ἤνικα δέ ἡ σάλπιγξ τῆς φωνῆς ἡμῶν ἐνήχηση τότε δηλοποιεῖς καί αὖτοις, ὑποδεικνύων τό παρόν ἡμέτερον καί καταπείθων εἰς ὑπακοήν τῶν ὁδηγιῶν, χρώμενος ταῖς πατρικαῖς εὐχαῖς καί εὐλογίαις πρός οἰκοδομήν τοῦ ἀγαθοῦ. Δέν λανθάνει τό βαρύ τῆς φρονήσεώς σου, φίλε Θεοῦ καί ὁδηγέ ἀνθρώπων πανσέβαστε, ὅτι οὐδέν κατορθοῦται ἄνευ χρηματικῆς ἰσχύος μετά Θεόν. Ὅθεν εἰς τοῦτο τό χρεωστικόν στάδιον, ὡς ἠνεώγμενον ὑπέρ δόξης τῆς πατρίδος, ὑπέρ ἀναλάμψεως τῆς Ὀρθοδοξίας, ἀνάγκη πάσα νά συνδράμης, καθώς οἱ ἁπανταχοῦ ὁμογενεῖς, καί νά δείξης παράδειγμα γενναιότητος τοῖς κατοικούσιν ἐν Πάτμῳ καί Αἰγύπτῳ ἀδελφοῖς, ἵνα βοηθήσωσιν ἅπαντες καί ὑπέρ δύναμιν...».

Καί καταλήγουν γράφοντας «**Ἔμβασον τά χρήματα πρός τούς ἐν Σμύρνῃ Ἐφόρους ... καί ἔρρωσο μετ' εὐδαιμονίας, τό κλέος τῶν Πατριαρχῶν, ἡ δόξα τοῦ Γένους καί τῆς Ἑλλάδος τό στήριγμα».**

Ἀπό τήν ἐπιστολή αὐτή γίνεται ἀντιληπτό, ὅτι ὁ Θεόφιλος πρέπει νά εἶχε διορισθεῖ ἀρχηγός τῆς Ἐφορείας πού ἱδρύθηκε τότε στήν Πάτμο, ὅτι ἡ συνεργασία του θά ἦταν ὠφελιμωτάτη γιά τόν ἀπελευθερωτικό ἀγώνα, καί ὅτι ὁ ἐθνικός του ζῆλος μεγάλως συγκίνησε τούς Φιλικούς, στούς ὁποίους ἐνέπνευσε βαθύτατο σεβασμό καί μεγάλη ἐμπιστοσύνη. Ἐπίσης ἀνέμεναν καί τήν οἰκονομική πρός τό ἔργον ἐνίσχυση. Ἀπό τήν ἡμέρα δέ τῆς μυήσεώς του ἄρχισε τήν δράση του ὁ Θεόφιλος ὡς Φιλικός, καί ὅπως γράφει ὁ Π. Κρητικός, «κατέστη βοηθούντων τοῦ σχήματος, τοῦ ἀξιώματος, τῆς φήμης καί τοῦ χαρακτῆρος του, ἐνθουσιώδης καί διαπρύσιος κῆρυξ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας».

Μετά τήν κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως, τήν 12η Ἀπριλίου 1821, Τρίτη τῆς Διακαινησίμου, δύο ἡμέρες μετά τόν ἀπαγχονισμό τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καί ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου Ε', ὁ Πάτμιος Φιλικός Δημήτριος Θέμελης, ἀνεπέτασε τήν σημαία τῆς ἀνεξαρτησίας στήν πλατεία τῆς Ἁγίας Θεοκτίστης τῆς Λεσβίας «λιτανευόντων τοῦ ἱεροῦ κλήρου καί τοῦ λαοῦ μετά τῶν θείων ἐκτυπωμάτων».

Στήν τελετή αὕτη προεξῆρχε ὁ Πατριάρχης Θεόφιλος, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ εὐλόγησε **τήν σημαία τῆς ἐλευθερίας**, ἐξεφώνησε προτρεπτικό λόγο πρός τόν ἐνθουσιώδη Πατμιακό λαό, πού ὁρκίστηκε ὅτι πιστῶς θά ὑπακούει τά Πατριαρχικά του κελεύσματα. Δυστυχῶς, ὁ λόγος αὐτός δέν διεσώθη· στό ἀρχεῖο ὅμως τῆς Μονῆς Πάτμου, σώθηκε ἄλλος λόγος του, τόν ὁποῖον ἐξεφώνησε τήν 1η Μαΐου τοῦ ἰδίου ἔτους στόν ἴδιο τόπο, μέ σκοπό νά ἐξυψώσει τό πατριωτικό φρόνημα καί νά προτρέψει τούς ἀκροατές του σέ ἀγάπη καί ὁμόνοια γιά τό καλό τοῦ ἱεροῦ

ἀγῶνος. Στόν λόγο του αὐτό, ἐκφράζοντας τή χαρά του γιά τήν ἀπόκτηση τῆς ἐλευθερίας, ἐτόνιζε: «Μακάριαι αὗται αἱ ἡμέραι καί τρισμακάριαι, καί παντελής ἐρήμωσις τῶν βαρβάρων, εὐθύς ὅπου ἠκούσθη σχεδόν καί ἀπό μακράν ἡ φήμη τῆς ἀναστάσεως τοῦ θαυμάσιου Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, καί τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ πλοίων ἡ ἐξέλευσις, διεχύθη εἰς ἅπαν τό γένος μία διαπεραστική χαρά καί κοινῶς συνεστήσατο ἑορτήν χαρμόσυνον. Ὅθεν καί μέ ὅλας μας τάς εὐλογοφανεῖς αἰτίας ἠμποροῦμεν νά ὀνομάζωμεν τήν ἐλευθερίαν τοῦ γένους μίαν λαμπροτάτην ἐποχήν τῶν ἡμερῶν μας, ἡ ὁποία καί ἀναμφιβόλως πρέπει νά γραφή εἰς τά ἀξιολογώτερα τῶν βιβλίων τοῦ κόσμου εἰς ἐνθύμησιν αἰώνιον καί ἀνεξάλειπτον, καθώς διαβάζομεν διά ἐκείνους τούς προγόνους μας τούς θαυμαστούς Ἥρωας, τούς Λεωνίδας λέγω, τούς Μιλτιάδας, τούς Θεμιστοκλέας, τούς Ἐπαμεινώνδας, καί τούς λοιπούς».

Στή συνέχεια προτρέπει τούς ὁμογενεῖς **νά πράξουν, ὅταν χρειασθεῖ ,τό χρέος τους πρός τήν πατρίδα,** ἐπισημαίνοντας χαρακτηριστικά ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἀγῶνος ἔγκειται στήν ὁμόνοια, ἡ δέ διχόνοια εἶναι καταστροφική. «Διά τοῦτο, ὅλοι οἱ ἐδῶ εὑρισκόμενοι ὁμογενεῖς μας καί τούτων ἀπόγονοι ἔχετε χρέος ἀπαραίτητον εἰς τό νά ἀποδείξετε τήν ἐκπηδώσαν ὑμῶν εὐφροσύνην, μέ τήν συνδεσμικήν ἕνωσιν τῶν καρδιῶν σας, συντρέχοντες, βοηθοῦντες μέ τά καράβια, μέ τάς χείρας, μέ τάς καρδίας, καί μ’ αὐτήν τήν ζωήν σας, ἄν ἡ χρεία τό καλέσῃ διά τήν κοινήν ἐλευθερίαν τοῦ γένους μας καί ἐν συντόμῳ εἶναι ἀναγκαιότατον εἰς ἡμᾶς ἄν θέλωμεν νά ζῶμεν αἰωνίως ἐλεύθεροι, ἄν θέλωμεν νά λάμψουν αἱ λαμπρότατες ἀκτῖνες τῆς ἀλήθειας τῶν νόμων, τῆς φιλανθρωπίας, καί τῆς δικαιοτάτης κρίσεως, εἶναι λέγω ἀναγκαιότατον ἡ εὐταξία καί καλή ἁρμονία ἡ μετ’ ἀλλήλων ὁμόνοια, ἀγάπη, καί σύμπνοια μέ τήν εἰρήνην, μέ τήν ἀγάπην κάθε ἐπιχείρημα κατορθώνεται, τά μικρά γίνονται μεγάλα, καί τά μεγάλα στερεώνονται, αὐξάνει ἡ εὐτυχία τῶν ὀσπητίων, τῶν πόλεων καί τῶν βασιλειῶν διά τοῦτο λέγει καί ὁ Θεολόγος Γρηγόριος “ἄριστον ἡ ὁμόνοια καί τό συμφωνεῖν ἀλλήλοις” ἐξεναντίας δέ τί φαρμάκι πικρότερον, τί ἐπίγειος κόλασις, ἡ διχόνοια καί ἀσυμφωνία; αὐτή εἶναι ὀργή θεϊκή, ὀργή χειρότερη ἀπό ἀστραπήν καί σεισμόν “ὅπου γάρ ζῆλος καί ἐρίθεια, ἐκεῖ ἀκαταστασία καί πᾶν φαῦλον ἔργον”, λέγει ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος.

Προτρέποντάς τους δέ νά πολεμήσουν ἑνωμένοι ὅλοι μαζί ὑπέρ πίστεως καί πατρίδος, καταλήγει:
«Ἀσπασάμενοι λοιπόν ὁ εἰς τόν ἄλλον, μέ τά δάκρυα τῆς εἰρήνης, τῆς ὁμόνοιας καί τῆς ἀγάπης, καί ἐπικαλεσάμενοι τήν ἐξ ὕψους βοήθειαν, μή χάσετε τόν ἁρμόδιον τοῦτον καιρόν, ἀλλ’ ὅλοι ὁμοῦ ἡνωμένοι οἱ νέοι μέ τά ὅπλα, οἱ γέροντες μέ τάς εὐχάς καί παραινέσεις, οἱ Ἱερεῖς μέ τάς εὐλογίας καί τάς πρός Θεόν δεήσεις, πολεμήσατε γενναίως καί ἀξίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος περί πίστεως καί πατρίδος, περί γυναικῶν καί τέκνων τόν τρισβάρβαρον καί

ἄσπλαγχνον τύραννον τῆς Ἑλλάδος, ὅστις ὡς ἄλλος βρεφοκτόνος Ἡρώδης ἐμελέτησε τόν θάνατον παντός τοῦ γένους ἡμῶν. Ἐνδυθῆτε λοιπόν τήν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ καί τόν θυρεόν τῆς πίστεως καί τήν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, καί πολεμήσατε μέ ἐκείνην τήν Ἑλληνικήν εὐψυχίαν ὑπέρ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν θρησκείας καί τῆς πατρίδος μεθ ἡμῶν γάρ ὁ Θεός, γνῶτε ἔθνη καί ἡττᾶσθε ὅτι μεθ’ ἡμῶν ὁ Θεός».

Λόγοι πατριωτικοί, λόγοι ἐνθαρρυντικοί, ἀλλά καί νουθετήριοι. Ἡ διχόνοια μεταξύ τῶν Ἑλλήνων φαίνεται καθαρά ὅτι φοβίζει τόν Θεόφιλο καί γι’ αὐτό ἐπιμένει γιά ὁμόνοια.

Ἕνα ἔτος μετά τήν ἐκφώνηση τοῦ λόγου αὐτοῦ, ὁ Θεόφιλος ἰδιοχείρως καί ἐνυπογράφως σημειώνει, τήν 14η Μαΐου 1822, σέ Μηναῖον
τοῦ μηνός Μαΐου, πού σώζεται στό Σκευοφυλάκιον τῆς Μονῆς καί ἀντίγραφο αὐτοῦ ὑπάρχει στό Βραβεῖον, ὅπου καταγράφονται οἱ κεκοιμημένοι ἀδελφοί, ἕνα θαῦμα πού ἔγινε κατά τήν τελούμενη κατ’ ἔτος στήν Πάτμο, τήν Τρίτη τῆς Διακαινησίμου λιτανεία τῶν ἱερῶν εἰκόνων. Ἡ σημείωση αὕτη ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Μυστήρια Βασιλέως κρύπτειν καλόν τά δέ Θεοῦ ἐπικίνδυνα. Διά τοῦτο καί γλώττη καί χειρί ὁμολογοῦμεν τοῖς μεθ’ ἡμᾶς, καί φανεροῦ μέν, ὅτι μετά τήν ἀπόλυσιν τοῦ ὄρθρου τῆς Κυριακῆς, λιτανείας γενομένης κοινῆς παρά τέ τῶν ἱερέων καί λαϊκῶν τῆς νήσου ταύτης Πάτμου καί τῶν ἱερῶν ἐκτυπωμάτων του τέ Ἀποστόλου καί Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καί τοῦ Ὁσίου Πατρός ἡμῶν Χριστοδούλου τοῦ θαυματουργοῦ ἀνά χείρας ἐχομένων καί κύκλα λιτανευομένων, ὑπέρ τοῦ ἵλεων γενέσθαι τόν ἀγαθόν καί φιλάνθρωπον Θεόν ἐπί ταῖς κατεχούσαις ἡμᾶς δειναῖς περιστάσεσιν. Ὦ τοῦ θαύματος! **Μετά τήν ἀπόλυσιν τῆς ἱερᾶς λιτανείας εὑρέθησαν τά θεῖα ταῦτα ἐκτυπώματα ἵδρωτι περιρρεόμενα** – ἡ μέν σεβασμία εἰκών τοῦ Ὁσίου Πατρός ἡμῶν Χριστοδούλου, ἐαράτο ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ ἵδρως θρομβοειδής ἐξερχόμενος, ἐκ δέ τῆς σεβάσμιας εἰκόνος τοῦ Θεολόγου, ἐκ τῆς φαλάκρας τοῦ τίμιου προσώπου αὐτοῦ, τῶν ὁποίων καί ἀπεμαξάμεθα βάμβακι ἰδίαις χερσίν ἡμῶν. Ὅθεν καί εἰς ἔνδειξιν καί βεβαίωσιν τῆς μετέπειτα κατεστρώθη ἐν τῷ ἰδίω μηνί τοῦ Μαΐου. Εἶδε τίς καί ἐξήγησιν τοῦ ἵδρωτος ζητήση, γινωσκέτω, ὅτι οὐδέν ἕτερον σημαίνει, εἴμη ὅτι εὗρον οἱ Ἅγιοι ἀντίστασιν εἰς τήν πρός Κύριον ὑπέρ ἡμῶν πρεσβείαν των. Ἐλπίζομεν ὅμως εἰσακουσθῆναι, ὡς ὁ μέν ἐπιστήθιος ὢν φίλος καί ἠγαπημένος, ὁ δέ θεράπων πιστός καί πληρωτής τῶν Θείων αὐτοῦ ἐντολῶν ὢν ταῖς πρεσβείαις, Κύριε, περίσωζε ἡμᾶς ἐκ παντοίων κινδύνων καί περιστάσεων. f Ὁ Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος».

Οἱ ἐνέργειες τοῦ Πατριάρχου Θεοφίλου γιά τόν ἀπελευθερωτικό ἀγώνα ἦταν πολλές καί ποικίλες. Ἄρχισε νά ἀλληλογραφεῖ μέ ἐπισήμους καί μή,

κληρικούς καί λαϊκούς κηρύττων τό κήρυγμα τῆς ἐλευθερίας καί ζητῶν συγχρόνως τήν οἰκονομική ἐνίσχυση τοῦ ἀγῶνος.
Χαρακτηριστικές, ὡσαύτως, εἶναι καί οἱ νουθεσίες του πρός τούς κατοίκους τῆς νήσου Σύμης, οἱ ὁποῖοι ὅταν ἔμαθαν ὅτι ἡ Πάτμος ἐπαναστάτησε, ἔστειλαν γράμμα στόν Θεόφιλο, μέ εἰδικό ἀπεσταλμένο τόν Νικήτα Χατζηϊωάννου, καί τοῦ ζητοῦσαν νά τούς πληροφορήσει γιά τά γεγονότα πού συνέβησαν, καθώς καί νά τούς συμβουλεύσει τί νά πράξουν. Ἐκεῖνος, χωρίς χρονοτριβῆ, ἀπαντᾶ, στίς 3 Μαΐου 1821, στούς προεστῶτες τῆς νήσου Σύμης, μέ μία ἐπιστολή, μέ τήν ὁποία προσπαθεῖ νά τούς ἐμψυχώσει, ἀλλά καί νά τούς κάνει κοινωνούς τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος ὁ ὁποῖος εὑρίσκεται σέ ἐξέλιξη. Τό κείμενο τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς δύναται νά χαρακτηριστεῖ ὡς ἕνα ἀπό τά πιό φλογερά καί ἐπαναστατικά τῆς περιόδου ἐκείνης. Γράφει, λοιπόν, μεταξύ ἄλλων:
«Περί δέ τῶν ὅσων ἀποροῦντες γράφετε, ὡς ἀμέτοχοι τῆς ἀληθείας καί ξένα λογιζόμενοι τά πράγματα, πληροφοροῦμεν ὑμᾶς πατρικῶς, ὅτι ἡ παντοδύναμος δεξιά τοῦ Ὑψίστου ἐπεσκέψατο καί ἐποίησεν λύτρωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ, ἐμπνεύσασα γάρ τήν χάριν τοῦ Παναγίου Πνεύματος εἰς τάς ψυχάς τῶν ἀειμνήστων ἡρώων τοῦ γένους, κηρύττει δι’ αὐτῶν παντί τῷ χριστιανικῷ πληρώματι, τό ἔφθασε τό τέλος τῶν στεναγμῶν σας διά τάς ἀδικίας, ὕβρεις καί ἄλλα μῦρια δεινά ἐπάσχετε, ἐπεσκέψατο ὑμᾶς ἐξ ὕψους ὁ Σωτήρ ἡμῶν ἐμπνέων ἀμετάτρεπτον ἐνθουσιασμόν τοῦ ἀποστῆσαι τόν σκληρότατον καί ἀνυπόφορον ζυγόν τῶν βαρβάρων καί ἀσεβῶν τυράννων».

Μετά δέ τήν ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων, προτρέπει καί ξεσηκώνει τούς Συμιακούς μέ τά ἑξῆς: «... εὐσεβεῖς ἀπόγονοι ἀνδρειοτάτων προγόνων, κάτοικοι τῶν νήσων καί τῆς ξηρᾶς, ὅσοι μένετε ἀκόμη ὑπό τοῦ τυραννικοῦ ζυγοῦ, ἐγερθῆτε, λάβετε τά ὅπλα ὑπέρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας, οἱ ἔχοντες καράβια μικρά ἤ μεγάλα ὁπλίσατε αὐτά καί ἑνωθῆτε μέ τόν ἑλληνικόν στόλον, συγκροτούμενον ἀπό τάς ναυτικάς δυνάμεις τῶν Ὑδριωτῶν, Σπετσιωτῶν καί Ψαριανῶν καί ὑποσχόμενοι τήν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ Αἰγαίου πέλαγους. Μή δειλιάσετε, ἀπογόνοι τοῦ Μιλτιάδη καί τοῦ Θεμιστοκλέους, μή φανεῖτε ἀνάξιοι τῆς ἐλευθερίας σας. Ὁ ἀγών ὑπέρ πίστεως καί πατρίδος. Συλλογισθῆτε πόσας τυραννίας ἐδοκιμάζομεν, συλλογισθῆτε πόσα κακά μελετᾶ νά μᾶς κάνει ὁ ἀσεβέστατος τύραννος. **Δέν πρέπει νά λυπηθῆτε οὔτε σώματα, οὔτε χρήματα**, διά νά ἐλευθερωθῆτε ἀπό ὅλα τά φρικώδη δεινά τῆς τυραννίας καί σεῖς καί τά τέκνα σας καί οἱ ἀπόγονοί σας. Τώρα εἶναι καιρός εἰς τόν ὁποιον ὅστις θέλει σῶσαι τήν ψυχήν αὐτοῦ ἀπολέση αὐτήν. Ἐάν δέ τίς δυνάμενος συναγωνισθῆναι οἰωδήποτε τρόπῳ μείνει ἀδιάφορος, ὁ τοιοῦτος εἶναι ἐθνοκατάρατος ἐνώπιον Θεοῦ καί ἀνθρώπων. Ἀλλά μή γένοιτο οὐδείς ἀληθής Ἕλλην ὀφθῆναι ποτέ τοιοῦτος. Ἀνδρείζεσθε οὖν, ἀδελφοί καί συναγωνίζεσθε ἐξ ὅλης ψυχῆς καί καρδίας, ἵνα καταβάλωμεν τόν ἀσεβή τύραννον».

Ἡ φήμη τοῦ Θεοφίλου, ὡς ἐθνικοῦ ἀνδρός, ἔφθασε καί στήν Κρήτη, ἄν κρίνωμε ἀπό ἐπιστολή τοῦ γέροντος ἱερομονάχου Ἰωαννικίου, ἱερέων καί λαϊκῶν τῆς συνοδείας του ἀπό τά Σφακιά, οἱ ὁποῖοι ἀπευθυνόμενοι πρός τόν Θεόφιλο, διεκτραγωδοῦν μέ μελανά χρώματα τίς σφαγές, τίς διαρπαγές καί τίς ἀτιμώσεις πού ὑπέστησαν κατά τήν ἔκρηξη τῆς ἐπαναστάσεως, μέ τήν ἀνοχή τῆς ἀρχῆς ἀπό τούς Τούρκους τῆς Κρήτης. Ζητώντας του δέ νά παράσχει τήν ἀπαιτούμενη ἄδεια καί τίς κατάλληλες ὁδηγίες γιά τήν ἀνέγερση τῶν κατεστραμμένων Ἐκκλησιῶν, γράφουν τά ἑξῆς συγκλονιστικά:

«Ἐπειδή, Παναγιώτατε καί Μακαριώτατε Δέσποτα καί τοῦ μακαρίου καί μεγάλου Μάρκου σύνθρονε, μᾶς ἦλθαν τόσα καί τόσα κακά καί δυστυχίαι ἀπό τούς ἀθέους καί ἀπίστους Ἀγαρηνούς, τούς ἐχθρούς μας εἰς ὅλον τό γένος μας, εἰς τήν ἀθλίαν Κρήτην ἔγινεν ὅμως πολύ κακόν εἰς τούς Χριστιανούς, βάνοντας τό βάρβαρον γένος ἀρχήν ἀπό τούς ἀρχιερεῖς καί ἱερεῖς, μοναχούς καί λαϊκούς καί ἀφάνισαν καί ἐφόνευσαν ὅλους τούς ἀρχιερεῖς Κρήτης, ἐκτός τοῦ Ρεθύμνης καί Κυδωνιᾶς, τόν μέν Κυδωνιᾶς ἔχουν εἰς τήν πλέον ἐσωτερικήν καί ἀσφαλῆ φυλακήν, τόν δέ Ρεθύμνης εἰς ἕνα καταφρονημένον καί ἄχρηστον ὄσπητιον καί τόσον δυσῶδες ὅπου μόνον δι’ αὐτούς ἐχρησίμευε, τούς 5 ἄλλους ἀπό φούρκα σπαθί καί μπάλα τούς ἐτελείωσαν. Ἡγουμένους τῶν ἱερῶν μοναστηρίων, ἱερεῖς καί μοναχούς καί καθ’ ἑξῆς ὅσους ηὗραν ἄλλους ἐδιχοτόμησαν, ἄλλους ἀπό δυσβάτους καί ἐγκρεμνώδους τόπους κατακρίμνησαν, τάς ὡραίας γυναίκας ἐκράτιξαν διά κακήν τῶν ἐπιθυμίαν, τά ἀπό μασθούς βρέφη ἐδιχοτόμουν, **τά ἀπό ἕξη καί ἑπτά χρόνων παιδιά τά ἐτούρκιζαν οἱ ἐπάρατοι ἐχθροί, φωτιά εἰς τάς ἐκκλησίας καί εἰς τάς ἱεράς καί σεβασμίας εἰκόνας** ἔσχιζαν καί μετά θαυμαστά τέμπλα τῶν ἐκκλησιῶν πυρί κατέκαυσαν καί ἐκ θεμελίων τάς ἁγίας τραπέζας καί μέ τούς ἐνθρονισμούς των ἐξεθεμελίωναν καί ἔρριπτον τά ἤδη τῶν ἐνθρονιασμῶν καί τά μαρτυρικά ἅγια λείψανα ἔρριπταν εἰς ἄτιμους καί βορβορώδεις τόπους καί ἄλλα τινά ἀνόσια ἔπραττον οἱ ἀνοσιουργοί βάρβαροι. Λοιπόν καί εἰς τήν πατρίδα μας Σφακία τά ἴδια ἔπραξαν εἰς τάς ἐκκλησίας, ἔκαυσαν τάς ἐκκλησίας καί τά ἔσω καί ἔξω τῶν ἐκκλησιῶν καί μονηδρίων ὅπου εὑρίσκοντο εἰς τό καστέλι μας· καί τώρα ἀρχιερεύς εἰς τήν ἀθλίαν Κρήτην δέν εἶναι οὐδέ εὑρίσκεται εἰς τό νά ἐνθρονιάση ἱεράς τραπέζας τῶν ἐκκλησιῶν καί νά ἀναστυλῶσει, ἡ κἄν ἄδειαν νά δώσῃ νά ἀναστυλωθοῦν κατά τόν τῦπον τῆς ἐκκλησίας μας».

Καί συνεχίζουν γράφοντας: «Λοιπόν προσπίπτωμεν εἰς τούς μακαρίους σου πόδας, Παναγιώτατε Δέσποτα, νά κάμης νά μᾶς δώσης τήν ἄδειαν καί ἑρμηνείαν νά τάς ἀναστυλώσωμεν νά ἁγιασθοῦν καί νά λειτουργοῦνται ὡσάν καί πρίν, διατί δέν εἴχομεν ποῦ ἀλλοῦ προστρέξη μόνον εἰς τήν μακαριότητά της νά κάμει ἔλεος εἰς ἡμᾶς νά μᾶς στείλει δηλοτικόν ἑρμηνευτικόν καί εὐχετικόν της γράμμα πρός ἀνάκτησιν καί ἀναστήλωσιν τῶν θυσιαστηρίων».

Ἡ ἐπιστολή αὐτή εἶναι πολύ ἐνδιαφέρουσα, διότι, σύν τοῖς ἄλλοις ἀναφέρεται καί σέ ἱστορικά γεγονότα, σημαντικά τῆς περιόδου ἐκείνης, ὅπως ἦταν ἡ σφαγή ἤ ἡ φυλάκιση τῶν Ἀρχιερέων τῆς Κρήτης, μέ ἀποτέλεσμα οἱ Κρῆτες νά στεροῦνται τήν ἐποχή ἐκείνη τοπικῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡγετῶν, πού θά τούς καθοδηγοῦσαν γι’ αὐτό ἀκριβῶς καί ἀπευθύνονται σέ Ἀρχιερεῖς, πού εὑρίσκοντο ἐκτός Κρήτης, γιά νά ζητήσουν βοήθεια. Ἐπίσης ἡ ἐπιστολή αὐτή ἀποτελεῖ μία ἀκόμη μαρτυρία τοῦ ἐκτουρκισμοῦ διά τῆς βίας ἑκατοντάδων ἑλληνοπαίδων.

Ὅσον ἀφορᾶ στόν Θεόφιλο, φαίνεται ὅτι δέν περιορίσθηκε μόνο σέ **φλογερές ὁμιλίες στήν Πάτμο,** οὔτε μόνο στό νά ἀλληλογραφεῖ μέ διαφόρους, ἀλλά ἀψηφώντας πολλές φορές τούς κινδύνους καί συμμετέχοντας αὐτοπροσώπως, ὅπου ἦταν δυνατόν, σέ πολλές ἀντίξοες περιστάσεις, προσπαθοῦσε νά συμβουλεύει καί νά καθοδηγεῖ τούς μαχομένους, ἄλλοτε παρακαλώντας καί ἄλλοτε ἐλέγχοντας αὐτούς.

Ἀργότερα, θά γράψει ὁ ἴδιος πρός τόν ἔκτακτον ἐπίτροπον τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων Ἰω. Κωλέττην: «Μετά μεγάλης προθυμίας, διά παντός τρόπου καί δι’ ὅλων τῶν δυνάμεων μας συνηγωνίσθημεν ἀπ’ ἀρχῆς εἰς μέγα κλυδώνιον τῆς Ἑλλάδος, ὅτε μέν παρακαλοῦντες, ὅτε δέ συμβουλεύοντες, ἐνίοτε δέ καί ἐλέγχοντες, μετασχόντες μετά τοῦ ἔθνους ὅλων σχεδόν τῶν ταλαιπωριῶν, θαλασσομαχοῦντες καί ὑπερμαχοῦντες καί κινδυνεύοντες».

Τόν Ἰούλιο τοῦ 1821, ὕστερα ἀπό διαφωνία πού ἀνεφύη μεταξύ τῶν πλοιάρχων τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, στό Γιαλί τῆς Νισύρου, ὡς πρός τό ἐάν ἔπρεπε νά ἀντιμετωπίσουν τόν αὐξηθέντα τούρκικο στόλο ἤ νά ἀποπλεύσουν εἰς τά ἴδια, τά μέν πλοῖα τῶν Ψαρῶν ἀποχώρησαν καί ἔπλευσαν στό νησί τῶν Λειψῶν, τά δέ ὑπόλοιπα τῶν ἄλλων ἑτοιμαζόταν γιά ἀναχώρηση. Τότε ἔσπευσε ὁ Θεόφιλος στό νησί τῶν Λειψῶν καί ἔπεισε «διά πλείστων λόγων ἄλλα καί δακρύων θερμοτάτων» τούς Ψαριανούς νά ἐπιστρέψουν στό Γιαλί τῆς Νισύρου καί νά ἑνωθοῦν μέ τούς ἄλλους. Συνέπλευσε δέ κι ἐκεῖνος μαζί τους, ὅπου, ἀφοῦ τούς εὐλόγησε, τούς προέτρεψε νά χωρήσουν «ὁμοψύχως καί εὔφυχως κατά τῶν ἐχθρῶν».

Γιά τό γεγονός αὐτό ὁ Ἰ. Φιλήμων, γράφει: «... τό δέ πνεῦμα τῶν ναυτῶν καί

πλοιάρχων ἀνεπτέρωσεν ἐτι μᾶλλον ἡ τόσον ἀπροσδόκητος παρουσία τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Θεοφίλου ... Ὁ σεβάσμιος οὗτος διά τήν ὑψηλήν θέσιν καί διά τήν ἀρετήν καί διά τό βαθύτατον γῆρας, ἐκκλησιαστικός πατήρ, ἐθεωρήθη θεόπεμπτος ἐν τοιαύτη ὥρα ὡς τοιούτου δέ τήν χεῖρα κατησπάσθησαν μεθ' ἁπάσης τῆς εὐλάβειας καί τήν εὐλογίαν ἐπεκαλέσθησαν ὅλοι οἱ ναῦται καί ὅλοι οἱ πλοίαρχοι. Διέμεινε δ' ἐν τῷ στόλῳ ἡμέρας τινάς ἁγιάζων, νουθετῶν καί ἐνθαρρύνων τούς πάντας».
Σημειώνει δέ ὁ ἴδιος ἱστορικός ὅτι ὁ Θεόφιλος ἔλυσε τούς στρατευμένους στόν ἱερό ἀγώνα ἀπό τίς διατεταγμένες περιοδικές νηστεῖες διαρκοῦντος τοῦ πολέμου. Ἦταν μία πράξη πνευματικῆς συγκαταβάσεως πού δέν ἀναιροῦσε τά νενομισμένα τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά τήν ὑπαγόρευε προσωρινά ἡ ἀνάγκη τῶν ἐκτάκτων περιστάσεων καί ὁ λόγος τῆς ὑγείας τῶν στρατευμένων.
Κατά τήν διασωθεῖσα μάλιστα παράδοση, ὅπως τήν ἀναφέρει ὁ Π. Κρητικός, ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Θεόφιλος, ὁ ὁποῖος **«μέ ὑποτρέμουσαν χεῖρα ἔρριψε τήν πρώτη βολήν κατά τῆς ναυαρχίδος, ἥς ἀπέκοψεν ἡ ὀβίς τόν φέροντα τό σῆμα τοῦ Τούρκου ναυάρχου ἱστόν, τοῦθ' ὅπερ ἐθεωρήθη εὐοίωνον γεγονός, ἐμψυχώσαν ἔτι περισσότερον τους μαχομένους».** Ἔτσι ἀπεσοβήθη ὁ μεγάλος κίνδυνος τῆς καταστροφῆς τῆς Σάμου καί τῶν ἄλλων νησιῶν, ἀφοῦ ἀναγκάσθηκε ὁ τουρκικός στόλος νά ἀποσυρθεῖ. Στό σκευοφυλάκιο τῆς Μονῆς Πάτμου, ἐπιδεικνύεται ἀργυρό ἅγιο ποτήριο μεγάλου μεγέθους, τό ὁποῖο, σύμφωνα μέ τήν παράδοση, παρέλαβε, ὁ Πατριάρχης μαζί του καί τό ἐχρησιμοποίησε κατά τήν γενομένην ἐπί τῆς ναυαρχίδος Θεία Λειτουργία, κοινωνήσας ἀπ' αὐτό τά πληρώματα τοῦ στόλου.

Τόν Δεκέμβριο τοῦ ἴδιου ἔτους ὁ Θεόφιλος προσκαλεῖται ἀπό τά τακτικά μέλη τῆς Ἐθνικῆς Βουλῆς νά συμμετάσχει στήν Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἐπιδαύρου γιά νά συντελέσει ἡ Μακαριότης του ὅπως γράφουν στήν ἐπιστολή τους, «τά μέγιστα διά τῶν πατρικῶν ὑποθηκῶν της καί παραινέσεων». Μάλιστα δέ τοῦ ἀνακοινώνουν ὅτι παρεκάλεσαν τόν Λάζαρο Κουντουριώτη νά διευκολύνει τήν διά θαλάσσης ἄφιξή του ἀπό τόν ἀσφαλέστερο καί ταχύτερο δρόμο. Τήν πρόσκληση αὐτή ὑπογράφουν μεταξύ ἄλλων ὁ Παλαιῶν Πατρών Γερμανός, ὁ Ταλαντίου Νεόφυτος, ὁ Λιτζᾶς Δοσίθεος, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ Πετρομπέης Μαυρομιχάλης καί ἄλλοι.

Ἀργότερα, μέσα στό χειμώνα, στίς 13 Ἰανουαρίου 1822, **θά ταξιδεύσει στήν Ὕδρα,** πληροφορηθεῖς ὅτι ἕνεκα φιλονικιῶν μεταξύ τῶν Ὑδραίων, ὁ στόλος τους ἀπρακτοῦσε, ἐνῷ ὁ τουρκικός ἦταν ἕτοιμος νά ἐπιδράμει κατά τῆς Πελοποννήσου. Ἀφιχθείς ἐκεῖ μέ κατάλληλες παραινέσεις καί νουθεσίες τούς πείθει νά ἀποπλεύσουν καί νά ἑνωθοῦν μέ τούς ἄλλους νησιῶτες. Στό νησί αὐτό θά παραμείνει ἐπί τρίμηνο, ὅπου θά γνωρισθεῖ μέ τούς ἄνδρας τοῦ Ἀγῶνος, οἱ ὁποῖοι, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ μία ἐπιστολή τοῦ Ἀλ. Μαυροκορδάτου (21 Φεβρουάριου), θά

τόν θαυμάσουν καί θά τόν ἐκτιμήσουν. «Ἀφοῦ ἔλαβα τήν τιμήν νά γνωρισθῶ μετά τοῦ Μακαριωτάτου Ἁγίου Ἀλεξανδρείας», γράφει ὁ Μαυροκορδάτος ἀπό τήν Ὕδρα, πρός τούς Πατμίους προκρίτους, «ἤλπιζα νά καταπείσω τήν Μακαριότητά του νά ἔλθη εἰς Κόρινθον, ἀφοῦ ἡ παρουσία τοῦ σεβασμιωτάτου ὑποκειμένου του ἦτο ἀναγκαιοτάτη εἰς τήν Ἐθνικήν διοίκησιν». Ἀλλά ὁ Θεόφιλος δέν ἤθελε νά ἀναμιχθεῖ σέ πολιτικές διαμάχες, ἀφ' ὅτου ἐχρημάτισε μάρτυς διαπληκτισμοῦ **μεταξύ τοῦ Γέρου τοῦ Μωριά καί ἑνός Ἐπισκόπου. Ἀπέρριπτε, ὅπως γράφει ὁ Θ. Μοσχονᾶς, τίς πρόσκαιρες τιμές καί ἄφηνε νά τίς νέμονται ὁ Ἐπίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος καί ὁ Ἐπίσκοπος Ταλαντίου Νεόφυτος**. Στήν ἐπιστολή του ὁ Μαυροκορδάτος, ἀφοῦ πληροφοροῦσε τούς προκρίτους γιά τήν προσωρινή ἐθνική διοίκηση, κατέληγε γράφοντας: «Ὁ Μακαριότατος Πατριάρχης θέλει σᾶς ὁδηγήσει πώς πρέπει νά γενῆ τοῦτο καί τάς συμβουλάς τῆς Μακαριότητός του πρέπει νά ἀκούσητε, ὄχι μόνον περί τούτου τοῦ κεφαλαίου, ἀλλά καί εἰς κάθε ἄλλην ὑπόθεσιν, διότι οὔτε καλύτερον πατέρα, οὔτε ὁδηγόν σοφώτερον ἠμπορεῖτε νά εὕρητε. Ἔργον, ἤ μᾶλλον εἰπεῖν χρέος σας εἶναι νά ρυθμίζετε καί τάς ἐσωτερικάς ὑποθέσεις τῆς πατρίδος σας καί νά προετοιμασθῆτε καί νά συντελέσητε εἰς τήν διατήρησιν τῆς ποθητῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς μέλος ὑγιές τῆς κοινῆς πατρίδος καί ὡς ἀπόγονοι ἄξιοι τῶν προγόνων μας καί ἐπομένως ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας». Τά λόγια αὐτά, γραμμένα ἀπό μία τόσο σημαίνουσα προσωπικότητα τῶν χρόνων ἐκείνων, ἀποδεικνύουν τρανῶς τήν οὐσιαστική συμβολή τοῦ Πατριάρχου Θεοφίλου στόν ἀγώνα τῶν Ἑλλήνων γιά τήν ἀνεξαρτησία.

Στήν Ὕδρα εὑρισκόμενος ὁ Θεόφιλος, **θά φροντίσει καί γιά τήν σωτηρία τῶν κειμηλίων τῶν Ἱερῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους.** Ὅταν πληροφορήθηκε ὅτι ἡ μάχη τῶν ἐπαναστατῶν καί τῶν μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους κατεπνίγη στό αἷμα, ὅπως τοῦ ἐδήλωσαν οἱ ἰθύνοντες πρόκριτοι τῆς Καγκελλαρίας τῆς Ὕδρας, καί ὅτι ἡ Ἱερά Κοινότης τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐναύλωσε τό πλοῖον τοῦ πλοιάρχου Κολοβοῦ πρός σωτηρίαν τῶν κειμηλίων, ἔσπευσε νά γράψει συστατική ἐπιστολή, μέ τήν ὁποία ἐφοδιασμένος ὁ μοναχός Ἀκάκιος Ἐσφιγμενίτης ταξίδευσε γιά νά παραλάβει τά καΐκια πού μετέφεραν τά ἱερά κειμήλια καί τούς πατέρας, οἱ ὁποῖοι, ὅπως γράφει «ἔδειξαν ἀνέκαθεν μεγάλον ζῆλον καί σχεδόν ἐθυσίασαν τόν ἑαυτόν τους διά τήν πρόοδον καί τήν ἐλευθερίαν τοῦ Γένους, καθώς, παρά πάντων μαρτυρεῖται καί διά τοῦτο κατετρέχθησαν». Παρακαλεῖ δέ «πάσι τοῖς εἰς θάλασσαν προεξάρχουσιν» νά τούς παράσχουν κάθε ἐλευθερία, εὐκολία καί ἀσφάλεια μέχρι τήν ἄφιξή τους στήν Ὕδρα.

Ἡ παρουσία του καί οἱ ἐνθαρυντικοί του λόγοι στήν Ὕδρα εἶχαν καί ἕνα ἀκόμη ἀποτέλεσμα, τό νά σπεύσουν οἱ πλούσιοι νά ἀνοίξουν τά βαλάντιά τους, γιά νά τά θέσουν στήν διάθεση τοῦ ἀγώνα. Ὁ Γ. Κηπιάδης ἀναφέρει, ὅτι ὁ Θεόφιλος ἀπῆλθε στήν Ὕδρα μετά τήν πτώση τῶν Ψαρῶν **«ὅτε ἀρχηγοί καί ναῦται ἵσταντο ἀπρακτοῦντες μέ χαλαρωμένον τόν ζῆλον δι' ἔλλειψιν χρημάτων καί ἐκφωνήσας λόγον πλήρη φιλοπατρίας μετά τήν ἱεράν λειτουργίαν**

κατόρθωσε νά γείνωσιν εἰσφοραί ἐκ μέρους τῶν εὐγενῶν νησιωτῶν καί νά στηριχθῆ ὁ ἀγών». Ὁ Γ. Σμυρνάκης μεταξύ τῶν ἄλλων νησιῶν πού εἶχε μεταβεῖ ὁ Θεόφιλος «πρός ἐξέγερσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος», ἀναφέρει ἐπίσης τήν Σύρο καί τόν Πόρο.

Ὁ Θεόφιλος εἶχε ἀγαπηθεῖ καί ἀπό τό Ἑλληνικό ναυτικό, τό ὁποῖο ἐπιβαιώνεται ἀπό τό ἑξῆς γεγονός. Ὅταν τό ἴδιο ἔτος περιέπλεε τήν Πάτμο ὁ ἑλληνικός στόλος ὑπό τόν Σαχτούρη κατευθυνόμενος κατά τοῦ ἐχθροῦ, κατά ἐπίμονον παράκληση τῶν ναυτῶν, ὁ Θεόφιλος ἀνέβηκε στή ναυαρχίδα, ὅπου τέλεσε ἁγιασμό καί εὐλόγησε τά πολεμικά σκάφη.
Καί ἐνῷ παρακολουθεῖ τόν ἑλληνικό ἀγώνα καί μέ τό κύρος τοῦ ὑψηλοῦ του ἀξιώματος τόν ἐνισχύει καί ποικιλοτρόπως τόν στηρίζει, στίς 14 Ὀκτωβρίου 1825, ἡ Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, κατόπιν πιέσεως ὡς φαίνεται τοῦ Ἀλῆ Πασά τῆς Αἰγύπτου καί τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, τόν κηρύσσει ἔκπτωτον τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Θρόνου, λόγῳ τῆς ἐπταετοῦς ἀπουσίας του ἀπ' αὐτόν. Παρά ταῦτα ἄν καί πικραμένος, συνεχίζει τόν ἀγώνα του, γιά νά ἀπολαύσει ἡ πατρίδα του τήν πολυπόθητη ἐλευθερία.

Στίς 24 Ἰανουαρίου 1833 σέ ἡλικία ἑβδομήντα ἐτῶν, ἐγκαταλείπει τόν πρόσκαιρο τοῦτο κόσμο καί **ἐπορεύθη εἰς τάς οὐρανίους μονάς** διά νά λάβη τόν στέφανον τῆς δικαιοσύνης ἀπό τόν ἀγωνοθέτη Χριστό, ἥσυχος ὅτι ἐκπλήρωσε στό ἀκέραιο τό καθῆκον του ἀπέναντι στήν Ἐκκλησία καί τό Γένος.

Ἀλλά καί εὐθαλεῖς βλαστοί τῆς Πάτμου ἦσαν ὁ Πρωτεργάτης τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας Ἐμμανουήλ Ξάνθος πού γεννήθηκε στήν Πάτμο καί σπούδασε στήν ἀκμάζουσα τότε Πατμιάδα Σχολή. Εἰκοσαετής μετέβη στήν Τεργέστη, ὅπου ἐργάσθηκε σέ μεγάλο ἐμπορικό οἶκο καί τό 1810 ἔγινε στήν Ὀδησσό, γραμματεύς τοῦ μεγαλεμπόρου Βασιλείου Ξένου. Ἐκεῖ συνεδέθη μέ τούς ἐξ Ἠπείρου Νικόλαο Σκουφᾶ καί Ἀθανάσιο Τσακάλωφ, στούς ὁποίους πρότεινε τήν ἵδρυση τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, τήν ὁποία καί συνέστησαν τό 1814, ἀποφασίζοντας «νά εἰσάξωσιν εἰς αὐτήν ὅλους τούς ἐκλεκτούς καί ἀνδρείους τῶν ὁμογενῶν διά νά ἐνεργήσωσι μόνοι των ὅ,τι ματαίως καί πρό πολλοῦ χρόνου ἤλπιζον ἀπό τήν φιλανθρωπίαν τῶν χριστιανῶν βασιλέων». **Μετά τήν ἵδρυση τῆς ἑταιρείας ἐπανῆλθε στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἦταν ἡ οἰκογένειά του καί παρέμεινε ἐκεῖ μέχρι τό τέλος τοῦ 1818 ἐργαζόμενος γιά τούς σκοπούς τῆς ἑταιρείας.** «Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει οἰκία τοῦ ἦτο τό γενικόν ἐντευκτήριον πάντων τῶν μεμυημένων εἰς τά τῆς ἑταιρείας ταύτης καί τό κέντρον πασῶν τῶν ἐνεργειῶν τῆς Διοικήσεως ταύτης». Ἀνέλαβε πολλάς καί σημαντικάς ἀποστολάς καί ἔκανε πλεῖστα ὅσα ταξίδια γιά τήν προετοιμασία τῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ Μ. Μαλανδράκης γράφει μεταξύ ἄλλων γι' αὐτόν: «Ὁ Ξάνθος ἦτο ἐκ τῶν

θερμουργοτάτων καί δραστηριωτάτων ἀποστόλων τῆς ἑταιρείας τῶν Φιλικῶν, ἐργασθείς ἀκαταπονήτως ἐπί ἑπταετίαν ὅλην πρός διάδοσιν τῶν ἀρχῶν αὐτῆς, δι' ὅ παρεῖδε καί τά ἴδια συμφέροντα καί τήν εὐπάθειαν τήν οἰκογενειακήν καί αὐτούς ἔτι τούς συγγενικούς δεσμούς. Πλήν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ὑπέρ τῆς ἐπιτεύξεως τῶν σκοπῶν τῆς ἑταιρείας ταύτης ζήλου διεκρίνετο καί ἐπί βαθεία συνέσει καί ἐπιτηδειότητι, μεθ' ἥς προέβαινεν εἰς τάς διά τήν εὐόδωσιν τῶν σκοπῶν τῆς ἑταιρείας ἐνέργειας αὐτοῦ. Τούτου ἕνεκα προσείλκυσεν ἀπ' ἀρχῆς τήν ἐκτίμησιν, ἀλλά καί τήν ἀγάπην τῶν συναδέλφων αὐτοῦ καί τῶν ἀδελφῶν Ὑψηλαντῶν μετά ταῦτα, οἵτινες διέκειντο οἰκειότατα πρός αὐτόν. Ἀλλά δέν ἦτο μόνον ὁ δραστηριότατος καί ἐπιτηδειότατος ἐκτελεστής τῶν ἀπό κοινοῦ λαμβανομένων ἀποφάσεων τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἑταιρείας ὁ Ξάνθος, ἦτο καί ὁ πολύτιμος σύμβουλος, οὐ ἡ γνώμη ἐβάρυνεν εἰς τάς συσκέψεις τῶν ἀρχηγῶν καί ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας προέβαινεν εἰς σπουδαιοτάτας ὑπέρ τῶν τῆς ἑταιρείας καθόλου ἐνέργειας». Αὐτός πρότεινε τόν Καποδίστρια ὡς ἀρχηγό τῆς ἑταιρείας, καί ὅπως γράφει ὁ ἱστορικός τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Ἰω. Φιλήμων «εἶδεν ἀπό τοῦ 1820, ὡς ἔργον πρώτιστης ἀνάγκης ἐκείνο τό ὁποῖον ἡ Ἑλλάς συνηγμένη εἰς Ἐθνικήν Συνέλευσιν κατά τήν Τροιζήνα ἐπί του 1827, ἐννόησε καί ἐπέτυχε τότε ἐπί τῆς κεφαλῆς της, τόν κόμητα Ἰωάννην Καποδίστριαν», μή ἀποδεχθέντος δ' αὐτοῦ τήν ἀρχηγίαν ἔσχε τήν πρωτοβουλίαν τῆς προσκλήσεως τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντου, ὅστις ἀναλαβῶν τήν ἀρχηγίαν διά τῶν καταλλήλων παρ' αὐτῷ ἐνεργειῶν τοῦ Ξάνθου ἦτο «ἀπό τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ ἠθική δύναμις ἡ ζωογονοῦσα τό Ἑλληνικόν ἄπαν πρός τήν βλάστησιν τῆς ἐπαναστάσεως», ὅπως γράφει ὁ ἴδιος ἱστορικός, πρότεινε δ' ἐπίσης τόν Δημήτριον Ὑψηλάντην ὡς ἀντιπρόσωπο τοῦ Ἀλέξανδρου στήν Ἑλλάδα καί ἦλθε σέ διαπραγματεύσεις μετά τοῦ Σέρβου Ζίφκοβιτς περί συμμαχίας μετά τῆς Σερβίας. Οἱ πρός τήν πατρίδα μεγάλες ὑπηρεσίες τοῦ Ἐμμανουήλ Ξάνθου δέν ἐκτιμήθηκαν δεόντως ἀπό τήν ἑλληνική πολιτεία, σχεδόν ἔζησε καί ἀπέθανε μέ πολλές στερήσεις, ὅπως ὅλοι σχεδόν οἱ συνεργάτες του Φιλικοί.

Ὁ ἐκ τῶν μεγάλων ἀποστόλων τῆς ἰσπράβνικος Δημήτριος Θέμελης, ἀπόφοιτος κι αὐτός τῆς Πατμιάδος Σχολῆς, ἔγινε Δήμαρχος Πάτμου κατά τό 1812-1813 καί μυήθηκε στά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἀπό τόν

Ἀρχιμανδρίτη Γρηγόριο Δικαίο τό 1818 στό Γαλάζιον τῆς Βλαχίας, ὅπου ἦταν ἐμπορευόμενος. Στίς ἀρχές τοῦ 1821 ἀπεστάλη ἀπό τόν Ὑψηλάντη στά νησιά τοῦ Αἰγαίου ὡς Γενικός Ἐπίτροπος, πρός διοργάνωσιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ἀφοῦ ἔλαβε ἀπ' αὐτόν τίς κατάλληλες προφορικές καί γραπτές ὁδηγίες. Ταξίδευσε στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἔλαβε ἀπό τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη Γρηγόριο τόν Ε' συστατικές ἐπιστολές πρός τούς Μητροπολίτας, Ἀρχιεπίσκοπους, Ἐπισκόπους καί προεστώτας τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ὅπου ἔγραφε μεταξύ ἄλλων, «νά δεξιωθῶσιν αὐτόν καί περιποιηθῶσιν ἀναλόγως ὡς ὄντα χαρακτήρας τιμίου, ἀξιόπιστου καί ἄξιου ὑποδοχῆς καί περιποιήσεως συντελοῦντες κατά τό ἐνόν εἰς

τήν διευθέτησιν τῶν ὑποθέσεών του». Ἀφοῦ δέ περιόδευσε ὅλα τά νησιά καί ὀργάνωσε τίς τοπικές ἐφορίες, ἦλθε στήν ἐν Ἄργει Ἐθνική Συνέλευση καί τό 1825 ἔγινε Γενικός Διευθυντής «ὅλων τῶν πολιτικῶν καί στρατιωτικῶν ὑποθέσεων ἅπασης τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος». Θανατώθηκε τόν ἑπόμενο χρόνο, κατά τήν πολιορκία τῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου.

Ἐπίσης καί οἱ μετάσχοντες στήν Ἐπανάσταση Μιχαήλ Πάγκαλος, Ἐμμανουήλ καί Θεόδωρος Ξένοι, καί ἀδελφοί Γεώργιος καί Ἐμμανουήλ Καλοί. Ὑπάρχει ὅμως καί ἕνας σημαντικός ἀριθμός γνωστῶν καί ἀγνώστων ἀκόμη Πατμίων, πού συνέβαλον, κατά δύναμιν, ἀφ’ ἑνός στήν συγκρότηση τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καί ἀφ’ ἑτέρου στήν ἐπιτυχία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ Ἰω. Φιλήμων, στόν κατάλογο τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρείας τῶν Φιλικῶν, ἀναφέρει πολλούς Πατμίους Φιλικούς.

Στήν Χώρα τῆς Πάτμου εὑρίσκεται ὁ κοινοτικός Ναός τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τῆς Ἀδελφωσύνης, ὅπου ὑπάρχει ἡ παράδοση, ὅτι ἦταν συνήθης τόπος ὁρκωμοσίας τῶν Φιλικῶν, γι’ αὐτό καί ὀνομαζόταν τῆς «Ἀδελφωσύνης». Ὁ Γέρ. Σμυρνάκης ἀναφέρει, ὅσον ἀφορᾶ στήν ἐξήγηση τοῦ ὀνόματος τῆς Ἀδελφωσύνης, ὅτι προέρχεται ἐκ τοῦ Ἀδελφοποίητος (φιλικοῦ βαθμοῦ), λόγῳ τοῦ ὅτι ἐκεῖ ὤμοσαν ὅρκον οἱ Φιλικοί. Ὑπάρχει δέ στή Μονή καί ἡ εἰκόνα «τοῦ Ἐρχομένου», ἔργο τοῦ El Greco, στήν ὁποία, ὅπως λέγεται, ὁρκίζονταν οἱ Φιλικοί.

Ἡ Πάτμος, ὅπως καί τά ἄλλα ἐξεγερθέντα νησιά τό 1821, ὑπήχθησαν στήν «Προσωρινήν Διοίκησιν τῆς Ἑλλάδος». Κατά τό πρῶτον στάδιον τῆς διοικήσεώς των συνεστήθησαν οἱ λεγόμενες ἐφορεῖες πρός διοργάνωση τῶν νησιῶν. Ἔτσι τό Κοινόν τῆς Πάτμου συνῆλθε καί ἐξέλεξε τότε ὡς ἐφόρους τούς προεστούς τῆς Πολιτικῆς Διοικήσεως ἔξ «ἐκ τῶν ἐγκριτοτέρων καί φρονιμότερων οἰκοκυρῶν τῆς νήσου», τούς Μανοῦσον Φωτόλην, Γεώργιον Φούντην, Νικόλαον Ξένον, Δημήτριον Θωμαΐδην, Μιχαήλ Γαλάνην καί Νικόλαον Λεονάρδον, οἱ ὁποῖοι σέ εἰδική ἱεροτελεστία ὁρκίσθηκαν γιά τήν πιστή ἐκτέλεση τῶν καθηκόντων τους. Αὐτοί ἀνέλαβαν τήν διαχείρηση τῶν κοινοτικῶν ὑποθέσεων καί εἰσέπρατταν τούς φόρους, πού ἦταν οἱ Τακτικοί: α) ἡ δεκάτη τῶν γεωργικῶν προϊόντων, β) ὁ φόρος τῶν αἰγοπροβάτων, γ) οἱ τελωνειακοί φόροι, δ) τά ἐκ διαβατηρίων δικαιώματα καί ε) τά ἐκ ναυτιλιακῶν ἐγγράφων δικαιώματα, ἀλλά καί οἱ Ἔκτακτοι: α) τό ψυχοδόσιμο γιά τόν Ἑλληνικόν Στόλον, β) ὁ φόρος ἐπί τῶν ἐνοικίων ἀκινήτων καί γ) οἱ ὑπέρ τοῦ στόλου εἰσφορές.

Ἀργότερα, ἡ Πάτμος θά γίνει ἕδρα Ἐπάρχου καί θά ἔχει ὑπό τήν δικαιοδοσίαν της καί τά νησιά Λέρο, Κάλυμνο καί Ἰκαρία. Ἔπαρχοι διορίσθηκαν ὁ Μιχαήλ Παρίσης (Ἰούνιος 1823 – Ἰούνιος 1824) καί ὁ Δημήτριος Ἀρβανιτόπουλος (Δεκέμβριος 1824 – Αὔγουστος 1825). Τό 1827 διορίζεται «πολιτάρχης» τῆς ἐπαρχίας Πάτμου ὁ Βασίλειος Καραβίας καί ἐν συνέχειᾳ μέχρι τό 1830 «προσωρινός διοικητής» τῆς ἐπαρχίας ὁ Πάνος Μοναστηριώτης. Ἀπό τό 1828 βέβαια ἡ Πάτμος εἶχε ὑπαχθεῖ ὑπό τόν ἔκτακτον ἐπίτροπον τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων Ἰωάννην Κωλέττην, πού εἶχε

τήν ἕδρα του στή Σάμο καί ὁ ὁποῖος τόν Αὔγουστο τοῦ 1828 μετέβη στήν Πάτμο γιά νά προεδρεύσει ἐκλογικῆς συνελεύσεως δημογερόντων στόν Ναό τῆς Μεγάλης Παναγίας, παρουσίᾳ τοῦ Πατριάρχου Θεοφίλου καί τοῦ Ἱεροῦ κλήρου. Παράλληλα, κατά τό διάστημα τῆς ἐλευθερίας, ἐξελέγησαν καί πληρεξούσιοι ἤ παραστᾶται τῆς νήσου στίς Ἐθνικές Συνελεύσεις οἱ: α) Ἐμμανουήλ Ξένος στή Β’ στό Ἄστρος Ἐθνοσυνέλευση, μετά δέ τήν ἀποχώρησή του λόγῳ πολλαπλῶν ἀσχολιῶν, ὁ Δημήτριος Θέμελης, β) Δημήτριος Ἀλεξάνδρου γιά τήν στήν Τροιζήνα καί Αἴγινα Γ’ Ἐθνοσυνέλευση, γ) Ἰωάννης Καρπαθάκης καί Ποθητός Νικολαΐδης γιά τήν στό Ἄργος Δ’ Ἐθνοσυνέλευση.

Ὅταν κηρύχθηκε ὁ ἀπελευθερωτικός ἀγώνας, ἄρχισε μέ κάθε τρόπο καί ἡ ἐνεργός συμμετοχή τῶν Πατμίων σ’ αὐτόν. Πατμιακά πλοῖα ἄρχισαν, πρός ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν ναυτικῶν δυνάμεων, νά μετέχουν ἐναντίον τουρκικῶν καταδρομῶν.

Αὐτά ἦταν α) «Θεο ἡ μαρτιγάνα λόγος» τοῦ Γεωργίου Καλλιγᾶ (27.4.1821), β) τό πριγαντῖνον «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος» τοῦ Γεωργίου Ρεβύθη (27.4.1821), γ) ἡ σακολέβα «Αἰκατερίνη» τοῦ Νικ. Μπουρνῆ (20.5.1821), δ) τό πριγαντῖνον «Ἀλκιβιάδης» τοῦ Γεωργίου Παγκώστα (14.6.1821), ε) τό πριγαντῖνον «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος» τοῦ Εὐαγγέλου Λαδικοῦ (3.7.1821), στ) πλοῖον τοῦ Ἰωάννου Καλαϊτζῆ καί ζ) πλοῖον τοῦ Βασιλείου Καλαϊτζῆ. Οἱ πλοίαρχοι τῶν πλοίων αὐτῶν ὑπέγραψαν εἰδικό ὑποσχετήριο πού ἀφοροῦσε στήν πιστή ἐκτέλεση τῶν καθηκόντων τους.

Ὁ Γεράσιμος Σμυρνάκης στό ἀνέκδοτο περί Πάτμου χειρόγραφό του, περιγράφοντας τίς πολεμικές θαλάσσιες ἐπιχειρήσεις πού διεξήχθησαν γύρω ἀπό τό νησί τῆς Πάτμου τό ἔτος 1824, σημειώνει:

«Τή 5η Αὐγούστου περί τόν ἑπτάστυλον πορθμόν τῆς Σάμου, ὁ μέν Κωνσταντῖνος Κανάρης ἐπυρπόλει μίαν τουρκικήν φρεγάτταν ἐκ χιλίων πεντακοσίων ἀνδρῶν πληρώματος, ἐξ ὧν οὐδείς διεσώθη, πάντων καταβροχθισθέντων ὑπό τοῦ ἀχανοῦς πόντου, ὁ δέ Γεώργιος Βατικιώτης, τήν αὐτήν ἡμέραν, κατέκαιεν ἕνα Πάρωνα ἐκ Τύνιδος καί ὁ Σπετσιώτης Λέκκος Ματρόζος ἕνα Δρόμενα Τριπολίτικον, ἐξαναγκάζοντας τόν Ναύαρχον Χοσρέρ, ὅπως καταπλεύση κατησχυμένος εἰς Κῶ, ἀναμένων τόν ὑπό τόν Ἰμπραΐμ Πασᾶν, θετόν υἱόν του Μεχμέτη Ἀλῆ, αἰγυπτιακόν στόλον, ὅστις συνενωθεῖς ἀπετέλεσε δύναμιν πεντακοσίων πολεμικῶν καί φορτηγῶν, μετά πληρώματος ὀγδοηκοντακισχιλίων ἀνδρῶν καί δισχιλίων πεντακοσίων κανονιῶν, ἐνῷ ὁ τῶν Ἑλλήνων, ὅστις ἐναυλώθη ὑπό τόν ὑποναύαρχον Μιαούλην εἰς Πάτμον, τή 22α Αὔγουστου καί εἰς τήν ἐγγύς νῆσον Λέρον καί εἰς τάς νησίδας Λειψῶ, Ἀγαθονήσιον καί Φαρμάκω, συνέκειτο ἐξ ἑβδομήκοντα πλοίων καί πεντακισχιλίων στρατιωτῶν μετά ὀκτακόσιων κανονίων. Οἱ ἀνωτέρω λοιπόν ἀντίπαλοι στόλοι συνεπλάκησαν τή 24η Αὐγούστου εἰς τήν μεταξύ Κῶ καί Βουδρουμίου (Ἁλικαρνασσοῦ) θάλασσαν μέχρι βαθείας νυκτός, ἀγωνισθέντες ἄνευ τινός ἀξιοσημειώτου γεγονότος, μετά τέσσαρας δέ ἡμέρας, παρά τόν κόλπον τοῦ

Γέροντος, κατ’ Α’ τῆς Πάτμου καί πρός Ε’ τοῦ Βουδρουμίου, συνεκροτήθη δευτέρα ναυμαχία, καθ’ ἥν ὁ Παπαντώνης καί ὁ Βατικιώτης ἐπυρπόλησαν δύο φρεγάτας μετά χιλίων τριακοσίων ναυτῶν καί στρατευτῶν. Τότε οἱ Τοῦρκοι, μή δυνηθέντες ἵνα καταστρέψωσιν τήν Σάμον, καίτοι ἠγωνίσθησαν μέχρι τῆς 4ης Σεπτεμβρίου, ἀνεχώρησαν εἰς Μυτιλήνην, ἐν ἀπέλπιδι καταστάσει καί ὁ μέν Χοσρέρ εἰς Κωνσταντινούπολη, ὁ δέ Ἰμβραΐμ ἔπλευσεν εἰς Κρήτην, τή 13η Νοεμβρίου μόλις, δοκιμάσας κατά τόν πλοῦν αὐτοῦ πολλάς προσβολάς καί πολλάς συμφοράς ὑπό τῶν Ἑλλήνων ὑποστάς. Ἀφηγοῦντο οἱ ἐν Πάτμῳ ἐπιζήσαντες καί εἰς μακράν γῆρας ἐληλληκότες, ὅτι ἐθέωντο οὗτοι ἐκ ταύτης τήν ἀνατίναξιν τῶν πυρπολουμένων τουρκικῶν σκαφῶν καί ἑλληνικῶν πυρπολικῶν».

Μέ τήν ὑπογραφή τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου (3 Φεβρουάριου 1830), ἡ Πάτμος θά παραχωρηθεῖ καί πάλι στήν Τουρκία. Οἱ Πάτμιοι ἀπηύθυναν τότε ἔκκλησιν πρός τούς Βασιλεῖς τῶν χριστιανικῶν κρατῶν καί ὀδυρόμενοι γιά τόν ἀπρόβλεπτο ἀποκλεισμό τους ἀπό τό Ἑλληνικό Κράτος, ἔγραφαν: «Ἔλεος ἐπί λαόν χριστιανικόν, λαόν φύσει φιλόνομον, λαόν ὁ ὁποῖος ὑπέφερε τοῦ ὀλεθριωτέρου πολέμου τά δεινά διά τήν ἀνεξαρτησίαν του εἰς τό διάστημα τῶν δέκα χρόνων». Ὑπενθύμιζαν ἐν συνέχειᾳ καί τήν Ἱερότητα τοῦ ἐδάφους των «Ὅπου ἐπεφάνη κατ’ ἀναντίρρητον ἀλήθεια, αὐτός ὁ Θεός, λάλων πρός τόν Εὐαγγελιστήν Ἰωάννην, ὅταν αὐτός ἔγραψε τό ἱερόν Εὐαγγέλιον καί τήν Θείαν Ἀποκάλυψιν, ὅπου εὑρίσκεται τό ἱερό Σπήλαιον εἰς τό ὁποῖον ἐκεῖνος κατώκει καταγράφων τάς βουλάς τοῦ Θεοῦ, τάς ὁποίας σύμπασα βέβαια εὐλαβεῖται σήμερον ἡ Κτίσις». Ὑπενθύμιζαν ἀκόμη καί τήν προσφοράν στά ἑλληνικά γράμματα τῆς Πατμιάδος Σχολῆς, τήν μετάδοσιν τῶν φώτων «εἰς τήν Χριστιανικήν Ἀνατολήν καί εἰς αὐτήν τήν ἑστίαν τῶν Μουσῶν, ὁπόταν μετά τήν Ἅλωσιν τοῦ Βυζαντίου ἡ κλασσική τῆς Ἑλλάδος γῆ, ἐσυγκαλύπτετο ἀπό τόν μοχθηρότατον τῆς ἀμάθειας ζόφον».

Παράλληλα, μέ αἴτησή τους μέσῳ τοῦ Πατμίου Διδασκάλου Κυρίλλου Σγουρομαλλινοῦ, πού βρισκόταν στό Ναύπλιο, θά ἐκφράσουν στόν βασιλέα Ὄθωνα τήν ὀδύνη καί τήν ἀγανάκτησή τους γιά τήν ἐγκατάλειψη τῆς νήσου, γιά νά λάβουν ἀργότερα, διά τῆς Γραμματείας Ἐξωτερικῶν, τήν ἀπάντηση ὅτι «ὁ Βασιλεύς γνωρίζει τάς ὑπέρ τοῦ Ἔθνους θυσίας τῶν Πατμίων, ἀλλά λόγῳ τῶν ὑπογραφεισῶν συνθηκῶν, δέν δύναται νά δώσῃ ἀκρόασιν εἰς ἀνάλογους αἰτήσεις, ἀφορώσας εἰς παραγνώρισιν τῆς κατά τάς συνθήκας ὀροθεσίας».

Ἔτσι ἡ Πάτμος, παρά τίς θυσίες τῶν κατοίκων της, τά ἄθλα τῶν γενναίων ναυτίλων της καί τήν συμβολή της στό ἔπος τῆς ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως, καί πάλι παραδόθηκε στήν Τουρκία, γιά νά καταληφθεῖ ἐν συνέχειᾳ τό 1912, ἀπό τούς Ἰταλούς καί τέλος, στίς 7 Μαρτίου 1948, νά ἑνσωματωθεῖ στή μητέρα πατρίδα.

Ὁ παλαιογράφος καί ἱστοριοδίφης Ἰ. Σακκελίων, γιά τήν συμβολή τῶν Πατμίων Φιλικῶν στόν ἀπελευθερωτικό ἀγώνα ἀναφέρει τά ἑξῆς χαρακτηριστικά: «Πρώτη μέν πασῶν τῶν κατά τό Αἰγαῖον νήσων, ἡ Πέτσα, ἡ Πέτσαι, ἀνεπέτασε τήν σημαίαν

τῆς ἐλευθερίας, περί τάς ἀρχάς τοῦ Ἀπριλίου, δευτέρα δέ ἡ Πάτμος, προμεμυημένη οὖσα ὑπό τοῦ περιπύστου τέ-
κνου αὐτῆς Δημητρίου Θέμελη, ἑνός τῶν θεμελιωτῶν καί μεγάλων ἀποστόλων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας (ἥς μέλος πρωτεῦον ἐτύγχανεν ἕτερον οὐχ ἧττον ἀγλαόν τῆς αὐτῆς νήσου τέκνον, Ἐμμανουήλ ὁ Ξάνθος), ὅστις αὐτήν τήν ἐνεγκαμένην εἶχεν κέντρον τῶν εἰς τό Αἰγαῖον ἐνεργειῶν αὐτοῦ. Ἀνεπετάσθη τοίνην ἡ σημαία τή 12η Ἀπριλίου, ἡμέρα Τρίτη τῆς Διακαινησίμου, ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς ἁγίας Θεοκτίστης τῆς Λεσβίας, λιτανευόντων τοῦ ἱεροῦ κλήρου καί τοῦ λαοῦ μετά τῶν θείων ἐκτυπωμάτων. Τῆς δέ πανηγύρεως ταύτης προεξῆρχεν ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεῖς Μακαριότατος Ἀλεξανδρείας Πατριάρχης Θεόφιλος, ὅστις, μετά τό εὐλογῆσαι καί ἁγιᾶσαι τό σύμβολον τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους, ἐξεφώνησε καί λόγον προτρεπτικόν ἐν μέσῳ τοῦ ἔνθουσιῶντος καί ἀλαλάζοντος πλήθους. Ἐγώ δ’ οὐ μή παρέλθω ἐν σιγῇ, ὅτι καί τοῦτο δή τῆς Θείας Προνοίας ἦν οἰκονομία, νῆσος δηλαδή μικρά μέν καί τό πάλαι ἄσημος, μεγάλη δέ τό ὄνομα καί μέχρι περάτων τῆς οἰκουμένης ἐξακουστός ἀπό τῆς σωτηρίου ἐποχῆς γενομένη, διά τήν ἐξορίαν τοῦ συγγενοῦς καί κατ’ ἐξαίρετον ἠγαπημένου τῷ Χριστῷ μαθητού, ἔμελλεν ἀναδειχθῆναι σωτείρα μέν καί ταμειοῦχος τοῦ μικροῦ δεῖν ἀπολομένου ἑλληνισμοῦ, διά τῆς περικλυτής Πατμιάδος σχολῆς, τῆς καί πασῶν τῶν τοῦ ἔθνους σχολῶν ἀρχαιότατης, (ἀνάγεται γάρ ἡ ἀρχή αὐτῆς εἰς τά τέλη τῆς ι’ ἑκατονταετηρίδος, ὡς ἀλλαχοῦ πλατυτέραν ἀφηγούμεθα), προάγγελος δέ καί ἀλείπτρια τῆς πολιτικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας, τοῦ τῶν Ξάνθων καί Θεμέλων αὐτῆς, ναί μήν καί διά τῶν ἁπανταχοῦ τῆς ἑλληνικῆς γής διασπαρέντων ἀπειροπληθῶν τροφίμων αὐτῆς, οἵτινες τό τῆς παιδείας φῶς ἐξ αὐτῆς μεταλαμπαδεύσαντες ἐνεσάρκωσαν, οὕτως εἰπεῖν, τήν ἰδέαν τοῦ μετ’ ὀλίγον ἀρξαμένου μεγάλου δράματος. Οὕτως ἄρα, ἐκ τοῦ τόπου ὅθεν ἀπό στόματός του τῆς βροντῆς υἱοῦ καί ὑψιπέτου αὐτοῦ τῆς Θεολογίας ἐξηστραφέν εἰς τόν κόσμον ἤ περί τῆς προανάρχου γεννήσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καί Σωτῆρος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὑψηλή διδασκαλία, ἐκεῖθεν ἐκλάμψαι ἔμελλε καί τό σωτήριον κήρυγμα τῆς διανοητικῆς καί πολιτικῆς ἀναγεννήσεως τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων τοῦ ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ ἔθνους!».